

Kapitalizm, demokrasi, faşizm

Karaburun Bilim Kongresi'nin 11 incisi 31 Ağustos-4 Eylül 2016 tarihleri arasında geleneksel mekânı olan Karaburun'da toplandı. Bu Kongrenin "Faşizm" başlıklı ve benim dışımda Korkut Boratav, Ertuğrul Mavioğlu ve Sezai Berber'in katıldığı 4 Eylül'deki kapanış oturumuna "Kapitalizm, Demokrasi ve AKP" başlıklı bildiriyle katıldım. Şimdi bildirimin belirli bölümlerini (biraz da cımbızlayarak) sizlerle paylaşmak istiyorum:

Kapitalist birikim rejiminin ve sınıf mücadelesinin aldığı şekiller, geri gidişleri, zikzakları, kapitalist dönemin erken despotizm örneklerini gündeme getirecektir. İşçi sınıfı ve toplumun ilerici unsurlarının kendi hakları için örgütlendiği dönemlerden (örneğin 19.yüzyılın ikinci çeyreğinden) itibaren bunu baskılayanın hukuki, idari, askeri normları üretilmeye başlanacaktır. Bonapartizm, tam da buna karşılık vermek üzere somut tarihsel koşullarda sistem tarafından üretilmiş bir sistemik despotik yönetim tarzıdır. (...) Büyük burjuvazi, kendisine/birikim rejimine yönelebilecek genel tehditlerden korunabilmek adına, burjuva parlamenter sistemin aşındırılmasına (kendi dolaysız temsilcilerinin yer aldığı parlamentonun nominalleştirilmesine, düzenlemelerin parlamentoyu dışlayan cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle yapılmasına), kendisine veya bir fraksiyonuna karşı iktidarca zor unsurlarının kullanılmasına rıza gösterebilecek, oluşan diktatörlüğe omuz verebilecektir.

Bir ilk saptama olarak, kapitalist toplumsal formasyonlarda devletin işleyiş biçimi, siyasal sistemin şekillenme biçimleri, kapitalizmin gelişme aşama ve evrelerine göre değişmekle birlikte, ikisi arasında gelişme/ilerleme yönünde her zaman olumlu bir korelasyon aramak boşuna olacaktır. Bu, kapitalizmdeki ekonomik gelişmenin doğrusal olmayan karakterinden daha karmaşık bir sorun alanıdır.

Kapitalist sistemin olgunlaşma ve yayılma aşaması, eğer Bonapartist dönemi de içerecek bir biçimde 19.yüzyıl ortalarından itibaren 20. yüzyılın sonlarına kadar dönemlendirilirse, bu dönemin içerdiği üç ayrı küreselleşme dalgasının ve küreselleşmede ortaya çıkan kopuşların, hegemonik gücün şekillenme biçimlerinin, sonuçta burjuva demokrasisinin gidişatı üzerinde de belirli etkilerde bulunduğunu ileri sürmemize imkân vermektedir.

Küreselleşme eğilimi her ne kadar kapitalist sistemin ortaya çıkışından itibaren kendini genişleyerek yeniden üretme tarzının kaçınılmaz bir sonucu olarak belirmiş olsa da, birinci

küreselleşme (emperyalizm) dalgasını 19. Yüzyılın son çeyreğinden başlayıp Birinci Paylaşım Savaşında son bulduğu dönem olarak tanımlayabiliriz. Bonapartizm gibi temsili demokrasileri aşındıran siyasal yönetim şekilleri bu dönemin öncesinde yer almaktadır. İngiltere hegemonyasındaki birinci küreselleşme dönemi ise, sanayileşmiş Batı toplumlarında temsili demokrasilerin serpilme dönemi olarak temayüz etmektedir. Buna karşılık, iki büyük savaş arasında küreselleşmenin öncelikle büyük ve kanlı paylaşım savaşları nedeniyle, ayrıca dünyanın (ve kapitalist sistemin) o zamana kadar gördüğü en sarsıcı ekonomik kriz (1929) nedeniyle kesintiye uğradığı, hâkim hegemonik gücün silindiği, içe kapanmaların esas eğilim olduğu dönemde faşizmlerin boy göstermesi bir rastlantı olarak ifade edilemez kuşkusuz. Bunlardan İberik yarımadasında yer alanların 1970'lerin ortalarına kadar varlıklarını sürdürmesi, zorlayıcı dış koşullar olmayınca faşizmin ne kadar yapışkan bir karakterde olabileceğinin de kanıtıdır.

(Türkiye Cumhuriyeti ise, 1946'ya kadarki dönemde, aydınlanmacı bir despotizm altında, Ortaçağ karanlığından kapitalist modernleşmeye ve sanayi devrimine geçişin hızlandırılmış bir sürecini yaşadı. Çağdaşı İberik ülkelerden farklı olarak da 1946'dan itibaren, rotasını yeni hegemon gücün belirlediği yeni dünya düzeninin çerçevesine göre belirlemeyi seçti. Ama Yunanistan gibi birçok çevre ülkesinde ortaya çıkan faşist darbeler sarmalına 1971 ve 1980'de dâhil olmaktan da kurtulamadı).

İkinci küreselleşme dalgasına denk düşen 1945-1980 dönemini temsil eden, Keynesgil birikim tarzına da uygun bir biçimde ve sistemler arası rekabetin de katkısıyla, temsili demokrasilerin ve sosyal devletlerin pekişmesi oldu. Dünyanın yeni bir jandarmanın ve sopasının güdümüne girdiği, tekelci kapitalizmin ve tekelci devlet kapitalizminin yükselişe geçtiği bu dönemde, içe dayalı birikim tarzının 1970'lerin başlarından itibaren sınırlarına varmasıyla, yeni model arayışları da erkenden gündeme gelecektir.

1980 sonrasını tanımlayan üçüncü küreselleşme dalgası içinde, neoliberal birikim modelinin (Thatcer'in İngiltere'sini de kapsarsak anglo-saxon neoliberal paradigmanın) hakimiyetinde ve ABD'nin pekişen hegemonyası altında emeğin ve sosyal devletin kazanımlarının geri alınması, özelleştirmelerle toplumsal mülkiyetin özele transferi süreçleri başlatılmış, sermayenin değer yitimi eğilimi bunlarla da giderilemeyince sermaye hareketlerinin dünya çapında liberalizasyonu ve finansal alana büyük kaçışlar dönemi açılmıştır. Bu döneme damgasını vuran sistemin ideolojik hegemonyası, farklı tarihsel kökenlerden gelen siyasi partileri neoliberal paradigmanın alternatifsizliği (veya liberal demokrasiden başka çıkış olmadığı) üzerinde birleştirmiştir. Bu alternatifsizlik bir çıkışsızlığı, aslında sistemin tıkanmasına götüren yolu da tarif etmiştir bir

bakıma. 2007/08 krizi tam da bu aşırı finansallaşma balonunun patladığı ama yola ancak yeni balonlar üzerinden devam edilebildiği bir duruma ve bir bakıma üçüncü küreselleşme dalgasının nefesinin kesilmesine işaret etmiştir.

Bundan sonrası yani bugünün dünyası giderek yeni korumacılıklar, mülteci krizinin yeniden kışkırttığı yeni yabancı düşmanlıkları ve yeni faşizan siyasetlerin yükselişine tanıklık etmektedir. Hegemon gücün otoritesinin iyice aşıldığı, çok kutuplu bir dünyanın oluştuğu bu yeni konjonktürde, kapitalist birikim tarzının temsili demokrasi dışı her türlü siyasal yönetim biçimini kabullenebilecek bir savruluşa hazır hale geldiği, otoriter yönetimlerin kültürel simgesel işaretlerinin yaygınlaştığı yeni bir dönem de açılmıştır.

Sonuç olarak, insanlığın en kanlı yüzyılı olan 20. yüzyıl tarihi, Batı demokrasilerinin büyük kırım savaşlarına ve faşizme/nazizme kadar gidebildiğini bize öğretmiştir. Demokrasinin, kapitalist üretim tarzının ayrılmaz parçası olmadığını, kapitalist birikim modelinin emek üzerinde baskı kuran otoriter rejimlere meyiletmesinin (veya bu tür rejimlerin hüküm sürdüğü ülkelere sermaye kaydırmasının) arizi bir nitelik taşımadığını, hatta bunun kendi doğasına daha uygun olduğunu gösteren çok zengin bir siyasal tarih geride kalmıştır.

Öte yandan, geçmişin siyasi deneyimleri göstermiştir ki, faşizm ne kapitalist gelişmişliğin ne de kapitalizmin görece geri kalmışlığının bir tezahürüdür. Her iki hal de mümkündür ve bunlardan biri veya diğeri üzerinden hipotetik genellemeler yapılamaz. Bu nedenle faşizmi, burjuvazinin en nihai iktidar biçimi olarak gören kimi kestirme çıkarsamalardan özenle uzak durulmalıdır. (Kuşkusuz daha ileri sanayi toplumlarında –örneğin İtalya’ya kıyasla Almanya’da- faşizmin daha eksiksiz ve dakik çalışıyor olması, biraz da görece daha ileri toplumlarda iktidarın elde tutulmasının ilave güçlükleriyle bağlantılıdır).

Faşizmin geçmişte kalmış bir tehdit olmadığını, sermaye birikiminin tıkanıp, ekonomik krizlerle sarsıldığı, egemen sınıfın ve bunun hegemonik katmanlarının başka bir çıkış yolu göremediği her koşulda faşizmin bir kaçış sığınağı olarak kendini yeniden üretebileceğini, dolayısıyla bu sınıfsal şiddete ancak sınıfsal bir tepkiyle yanıt verilebileceğini akıldan çıkarmamak gerekir.

Bu bağlamda hatırlanması gereken bir nokta da, faşizmin salt şiddete indirgenemeyeceği, salt

baskı-şiddetin dozu üzerinden ölçülemeyeceğidir. Kapitalist üretim tarzının siyasal yönetim biçimlerinden biri olarak faşizmin, sınıfsal tahakkümün şiddet-dışı kültürel-dinsel öğeleri, şiddet içermeyen toplumsal rızaya dayalı ideolojik formatlamaları kullanmakta pek mahir olabileceği her zaman hesaba katılmalıdır. (Örneğin 12 Eylül askeri diktasının yarattığı şiddet algısının daha yüksek olması, bugün giderek pekişen siyasal İslamın sivil -dolayısıyla daha kalıcı-diktasının kullandığı dolaylı şiddet öğelerinin hafife alınmasına yol açmaz).

(...)

İşte bu nedenlerle, sınıfsal şiddete karşı sınıfsal bir tepkiyi içermeyen, hedefinde sosyalizm olmayan, kapitalizmin siyasal üstyapısının biçimlerinden sadece biri olan biçimsel demokrasi dışında çıkış öneremeyen cephe çağrıları sosyalistlerin işi olamaz. Bu, aynı zamanda, bir demokrasi illüzyonunu savunma hattında tutunulamayacağını, bunun bir aldatmaca olacağını anlamak ve anlatmak işidir.

Kuşkusuz bu konumlanma, CHP gibi sistem içi merkez sol partilerin demokrasi ve laiklik alanını radikal bir biçimde savunuyor olmasını ileri bir adım olarak görmeyi dışlamaz. Hatta merkez-sol siyasi hareketlerin o çizgide tutunmasının koşullarından biri de, kendi solundan göreceği basınçların gücüne bağlı olacaktır.

haber.sol.org.tr/yazarlar/oguz-oyan/kapitalizm-demokrasi-fasizm-168305